

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

23e jaargang nr. 21 - 24 mei 1970

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar
overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Taalvaardigheid en sociaal milieu (II)

De inleiding van Gerard Hubers over taalvaardigheid en sociaal milieu die wij veertien dagen geleden uitzonden, heeft nogal wat belangstelling gewekt. Daarom, en vanwege het belang van het onderwerp, leek het ons goed in een gesprek met Hubers op een paar punten nader in te gaan. Tussen de opname van dit programma en de uitzending heeft in Amsterdam een leerlingenstaking plaats gevonden; een tamelijk uniek protest tegen de gebrekkige middelen waarmee onderwijzers en leerlingen, vooral van de zogenaamde volksscholen, te kampen hebben. Deze staking is vooral op instigatie van het Volksdepartement van Onderwijs en Oppositie van Oranje Vrijstaat tot stand gekomen. Een groep onbezoldigde ambtenaren van dit departement heeft een onderzoek ingesteld op achttien lagere scholen in Amsterdam. Als voorbeeld een van de uitkomsten van dit onderzoek: in de Pijp, een Amsterdamse volksbuurt, trok de helft van de kinderen weinig of geen profijt van het taalonderwijs, terwijl landelijk dit percentage op ongeveer 7 procent ligt. Andere resultaten: drie van de achttien schoolhoofden waren uitgeschakeld door een hartinfarct. De arbeidsuren van deze schoolhoofden moeten volgens hen op 76 uur per week worden gesteld. Scholen die het meeste hulp nodig hebben, krijgen het minst en omgekeerd. Onderwijzers schaffen uit eigen zak lesmateriaal aan; in één geval voor een waarde van f 2000,—. Uit deze gegevens blijkt dat veel onderwijzers doen wat ze kunnen om er in de huidige omstandigheden van te maken wat er van te maken is. In de inleiding van Hubers komt de volgende passage voor: „Volgens de onderwijzer is platpraten een teken van luiheid en domheid. En zo'n vooroordeel bevestigt zich altijd. De onderwijzer geeft

het kind geen kansen om te bewijzen dat hij niet dom of lui is.” Dit lijkt veel op kritiek op de onderwijzer.

Hubers: Nee, zo heb ik dat beslist niet bedoeld. Ik bedoel dat niet om de onderwijzers persoonlijk iets kwalijk te nemen, maar ik geloof dat de onderwijzers omdat ze deel zijn van een andere klasse dan de arbeiderskinderen, daardoor ook de gebruikelijke vooroordelen van hun milieu hebben. Er is totaal geen sprake van opzet of ook zelfs van bewijstzijn van een dergelijk vooroordeel en het is bepaald ook geen opzet om zo'n vooroordeel bevestigd te krijgen. Het is gewoon een automatisme vanuit de vooroordelen van hun klasse.

Als een van de eerste punten ter verbetering van de situatie noem je het wegnemen van het bestaande vooroordeel tegen platpraten. Je vindt het noodzakelijk om de sociale dialecten te erkennen, net zoals de regionale dialecten — je noemt als voorbeeld het Limburgs — meer en meer erkend worden vooral op kleuterscholen en lagere scholen. Probeer je daarmee nu niet een historische ontwikkeling om te draaien; de ontwikkeling namelijk waarbij uit een heleboel dialecten een nationale standaardtaal is ontstaan die het mogelijk maakt dat Limburgers en Friezen met elkaar praten. Dat lijkt me toch een positieve ontwikkeling; niet iets wat je zou moeten terug gaan schroeven.

Hubers: Ja, dan moet je twee dingen onderscheiden. In de eerste plaats: als ik zeg, „erkenning van een sociaal dialect of een regionaal dialect”, dan bedoel ik daarmee niet dat we in de plaats van de standaardtaal een dergelijk so-

**Op 30 mei is in Rotterdam de zesde en laatste
diskussiedag, van één uur 's middags tot een
uur of vijf in het Groothandelsgebouw
(dakpaviljoen - ingang Stationsplein)**

ciaal dialect moeten gebruiken. Ik bedoel alleen maar dat men moet accepteren dat kinderen op de kleuterschool, op de lagere school, alleen maar de beheersing hebben over dat sociaal dialect. En dat je niet, zoals vroeger ook op allerlei streekscholen gebeurde waar een bepaald geografisch dialect werd gesproken, vanaf de allereerste schooldag zonder meer in de standaardtaal spreekt, maar dat langzaam wordt begeleid naar niet alleen een receptieve maar ook een productieve beheersing van die standaardtaal. En het tweede punt is dat je toch ook de standaardtaal niet al te statisch moet zien. Die standaardtaal zelf is ook nog voortdurend in ontwikkeling. Er zijn op het ogenblik in de Nederlandse standaardtaal heel duidelijke ontwikkelingen die samenhangen met klasleverhoudingen binnen een bepaalde maatschappij. Ik noem bij voorbeeld voor het Nederlands dat de 's' en de 'f' in toenemende mate geoorloofd worden aan het begin van een woord waar vroeger uitsluitend de 'z' en de 'v' waren toegelaten. En ik noem ook, maar dat ligt op een iets ander vlak, dat er veel meer gemeenzame uitdrukkingen, zoals dat heet, toegelaten zijn in meer officiële omstandigheden dan een dertig, veertig jaar geleden.

Als een belangrijke voorwaarde om de zaak te veranderen noem je verder het 'meten van de taalvaardigheid'. Je zegt, „de taalvaardigheid moet niet worden gemeten aan de beheersing van de standaardtaal, maar naar de mate waarin kinderen hun gedachten en gevoelens kunnen overbrengen.” Je voegt daar dan aan toe, „hoe je dit moet meten is op het ogenblik niet bekend.” Ik vraag me af, is het überhaupt mogelijk om dat ooit te meten hoe goed iemand zijn gedachten en gevoelens overbrengt.

Hubers: Dat meten van die taalvaardigheid is een heel moeilijke zaak. Daar zijn verschillende 'maten' voor voorgesteld, maar een van de belangrijke dingen daarbij is ook: hoe verzamel je het materiaal, hoe kom je aan de uitingen van bij voorbeeld kinderen. Ik zal je een voorbeeld geven van waar die ideeën over die taalarmoede vandaan komen. Wanneer je kinderen onder elkaar ziet kletsen op een speelplaats of waar dan ook, zou je toch niet zo op het eerste gezicht zeggen dat deze kinderen lijden aan taalarmoede. Ze zijn voortdurend bezig, ze zijn constant aan het praten; kinderen hebben een ontzettend rijk taalgebruik zou je zo op het eerste gezicht denken, als je dat zo aanziet en aanhoort. Maar dat idee van die taalarmoede komt ook vooral voort uit de bijzondere manier waarop uitingen van die kinderen verzameld zijn. Ik noem als voorbeeld de manier waarop van negerkinderen is uitgemaakt dat ze alleen maar spreken in eenlettergrepige woordjes. Dat gaat bij voorbeeld zo: er is een klein negerjongetje en er is een grote witte man die daar het grote klaslokaal binnenkomt; er staat een bandrecorder en die man gaat aan dat kind een vraag stellen, zo'n vraag als: „Heb jij gisteren niet gevochten met Bill?” Dan zegt dat kind „Nope”. „Ja, maar je vecht toch wel eens?” „Nope”. En dat hele interview lang — dit interview is uitgebreid beschreven — zegt dat kind practisch niets anders dan 'nope'. Dat is natuurlijk een duidelijk geval van taalarmoede die waarschijnlijk minder te wijten is aan het gebrek aan taalvaardigheid van het kind dan aan de bijzondere situatie waarin hij verkeert. Het staat tegenover zo'n grote blanke man in zo'n groot klaslokaal in een soort verhoorssituatie,

Verschenen is:

Verdraagzaamheid

uitgave nr. 37 van het Nederlands Gesprekscentrum (N.G.C.) 44 blz. f 2,50.

Deze brochure is samengesteld door Dr. H. Bongers, Mr. K. Groen, Dr. S. L. Kwee, Prof. Dr. Ir. A. F. van Leeuwen S.J., Mejr. Dr. M. Nolte, Prof. Dr. T. J. C. J. Nuyens, Drs. J. G. van der Ploeg, Prof. Dr. H. de Vos en Mr. H. B. J. Waslander.

Achtereenvolgens worden behandeld de vraag wat verdraagzaamheid is, de gronden, de grenzen en de toepassingen van verdraagzaamheid en ten slotte de verdraagzaamheid tussen de volken.

Ongetwijfeld een nuttige uitgave, nu de grenzen van het al of niet toelaatbare zo in discussie zijn.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

waarbij hij a.h.w. beschuldigd wordt van vechten met andere kinderen.

Hoe zou het dan wel kunnen in principe?

Hubers: Men heeft het wel met andere interviews geprobeerd; bij voorbeeld dat men bij het interviewen van die negerkinderen niet een blanke neemt maar een zwarte interviewer, dat hij op zijn hurken gaat zitten, dat er een vriendje bijkomt of een vriendinnetje, dat er over andere dingen wordt gepraat. Bij datzelfde negerjongetje werd een paar weken later op deze andere manier een interview afgenomen en daar kwamen vloeiende zinnen uit; dat ging allemaal even goed en prettig nadat er een kleine drempelvrees overwonnen was.

Dit sluit dan eigenlijk aan bij wat je zei over de erkenning van de sociale en geografische dialecten, waarbij dus ook de onderwijzer uit moet gaan van die dialecten en — dat is dan een consequentie waar we het net niet over gehad hebben — die dialecten ook zal moeten kunnen beheersen en de omstandigheden waaruit ze voortkomen, zal moeten kennen. Dat wil zeggen, de onderwijzer op een volksschool in, laten we zeggen, de Jordaan of de Pijp, zal eigenlijk een andere opleiding behoeven dan de onderwijzer op een opleidingsschool in Zuid.

Hubers: Jazeker, er worden dan in een bepaald opzicht, kun je zeggen, hogere eisen gesteld aan die onderwijzer, aan zijn inlevingsvermogen, dus ook aan zijn taalgebruik in de klas, dan wanneer hij in zijn eigen vertrouwde omgeving les geeft.

Je pleit ook, ter verbetering van de situatie, voor de invoering van, wat je noemt, stiekeme programma's of interventieprogramma's. Wat bedoel je daar precies mee?

Hubers: De compensatieprogramma's die tot nu toe gebruikt zijn, worden te veel geïsoleerd aan die kinderen aangeboden en sluiten niet aan op hun eigen ervaringswereld. Het is een bekend verschijnsel dat die kinderen perfect die compensatieprogramma's kunnen uitwerken, maar dat heeft dan geen enkele invloed op hun verdere taalgebruik, hun verdere leven. Ik bedoel er mee de programma's die op allerlei manieren zijn ingebouwd in de gewone dagindeling op

een radio-uitzending van zondag 24 mei 1970

zo'n peuterschool of kleuterschool, zoals verhalen voorlezen en vertellen van dingen die direct verband houden met hun eigen omgeving. Ik noem maar iets simpels dat niet alleen op de taalvaardigheid invloed heeft misschien: dat je begint met op een zeer elementair niveau met een soort democratisering van dergelijke scholen of zoiets, waarbij kinderen gedwongen worden te discussiëren over allerlei zaken waar ze zelf direct mee bezig zijn, in plaats van dat ze rijtjes uit hun kop leren of verhaaltjes moeten vertellen bij plaatjes die toch voor zichzelf spreken.

Aan het eind van je inleiding zei je: „in de eerste plaats laten we de fout zoeken in de school en dus niet bij de arbeidersklasse of de ouders of bij het kind.” Maar een paar zinnen verderop zeg je: „een radicale aanpak van het probleem is alleen mogelijk door de motivatie van de arbeidersklasse te verhogen”. Bedoel je dan dat het toch geen zin heeft om iets aan die school te gaan doen? Schuif je eigenlijk de deelproblematiek van de onderwijssituatie weg naar een later tijdstip en zeg je, „we moeten eerst heel andere dingen doen die veel meer op een politiek, maatschappelijk vlak liggen.” Wat bedoel je precies?

Hubers: Ik geloof niet dat je die twee dingen van elkaar kunt scheiden. Natuurlijk geloof ik dat een hele discussie over de doelstellingen van ons onderwijs een uitermate belangrijk effect zal hebben, niet alleen op deelproblemen, maar op onze hele kijk op het onderwijs. Op dit ogenblik hebben wij wel onze mooie liberale principes over het onderwijs en over de opvoeding als een soort uitbreiding van de ervaringswereld; we hebben in de onderwijswet daar ook heel mooie dingen over gezegd, over de christelijke en humanistische waarden, maar waar het in feite om gaat op de school op dit ogenblik, is dat het hele onderwijs gericht is op een kwalitatieve verhoging van arbeidskrachten; meer is het op dit ogenblik niet. En het is in de ervaring van veel mensen, van veel ouders en van veel leerlingen ook zo dat je alleen maar op school zit voor een goede baan, of om iets te bereiken; je moet er iets „wijzer” van worden en daarmee wordt wijzer dan in een andere zin gebruikt dan onderwijskundig eigenlijk zou moeten. Maar het aanpakken van deelproblematiek is op zich zelf een uitermate vruchtbare zaak; het kan allerlei dingen, laat ik zeggen, lossaan als dat niet wat te veel gezegd is. Als ik een voorbeeld mag noemen, hoe je allerlei deelverbeteringen kunt gebruiken: toen indertijd godvruchtige dominee's en diakonessen begonnen met arbeiderskinderen op zondagscholen lezen en schrijven te leren, deden ze dat uitsluitend om die kinderen de mogelijkheid te geven om de bijbel te lezen. Maar gelukkig zijn die arbeiderskinderen er ook toe overgegaan op latere leeftijd om, laat ik zeggen, opruiende pamfletten te gaan lezen, hoewel dat niet de bedoeling was van een dergelijke deelverbetering.

Het is gevaarlijk de mens te tonen hoeveel hij aan het dier gelijk is, zonder hem zijn grootheid te doen zien. Het is evenzeer gevaarlijk hem zijn grootheid voor te houden zonder zijn laagheid aan te duiden. Nog gevaarlijker is het hem in onkunde van beide te laten. Het is dringend nodig hem het een en het ander duidelijk te maken.

Pascal

Erich Fromm

De thans 70-jarige auteur studeerde sociologie en psychologie in Duitsland en promoveerde in 1922 in Heidelberg. In 1933 emigreerde hij naar de U.S.A. waar hij aan verschillende universiteiten en instituten doceerde. Sinds 1951 is hij hoogleraar aan de Nationale Universiteit te Mexico.

Hij is lid van de American Humanist Association (A.H.A.) één van de aangesloten organisaties van de I.H.E.U., het overkoepelend lichaam van alle humanistische organisaties in de wereld.

In een geheel nieuwe serie zijn thans 5 van zijn boeken in paperback verschenen.

De titels zijn:

De angst voor vrijheid — 224 blz. f 9,90

Fromm concentreert zich hier op één aspect van de karakterstructuur van de moderne mens, die beslissend zal zijn en centraal zal staan voor heel de culturele en sociale crisis van onze tijd, n.l. de betekenis van de vrijheid voor de moderne mens.

De zelfstandige mens — 206 blz. f 9,90

In menig opzicht is, zegt de schrijver in zijn voorwoord, dit boek een voortzetting van „de angst voor vrijheid”. Voor een goed begrip is het lezen van beide boeken wel gewenst om een volledig voorbeeld te verkrijgen van de door hem ontwikkelde karakterologie.

De gezonde samenleving — 274 blz. f 12,90

Dit boek is een vervolg op „de angst voor vrijheid”. Trachtte hij in dit boek aan te tonen, dat de totalitaire bewegingen tegemoet kwamen aan de diep ingewortelde behoefte van de mens, de in de moderne wereld verworven vrijheid te ontvluchten, in „de gezonde samenleving” wil hij aantonen, dat het leven in de democratie van de twintigste eeuw in menig opzicht slechts een andere vorm van vlucht voor de vrijheid vertegenwoordigt.

Liefhebben, een kunst, een kunde — 176 blz. f 9,90

Deze studie wil de lezer ervan doordringen dat, hoezeer hij ook moge streven naar liefde, zijn pogingen gedoemd zullen zijn te mislukken, als hij zich niet met de grootst mogelijke energie wijdt aan de ontplooiing van zijn totale persoonlijkheid, en daardoor een „creatief” mens te worden.

Psychoanalyse en religie — 156 blz. f 9,90

Valt in „de zelfstandige mens” de volle nadruk op de ethiek, in dit boek concentreert de schrijver zich op het probleem van de religie. Aangezien ethiek en religie ten nauwste samenhangen is er sprake van enige overlapping.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. „De Humanistische Pers” Utrecht.

We veronderstellen niet dat chemische elementen verbindingen aangaan *omdat* ze van elkaar houden. Atomen exploderen niet uit haat. Mensen zijn het die uit liefde en uit haat handelen, die samengaan en zich verdedigen, om aan te vallen of omdat ze plezier hebben in elkaars gezelschap.

Al die mensen die het gedrag van grote aantallen andere mensen pogen te beheersen, werken op de ervaring van die andere mensen. Wanneer je mensen eenmaal zo ver hebt dat ze een situatie op een zelfde manier ervaren, krijg je ze ook zo ver dat ze zich op dezelfde manier gedragen. Zie dat je de mensen zo ver krijgt dat ze allemaal hetzelfde willen, dezelfde dingen haten, dezelfde dreiging voelen, en je hebt hun gedrag al te pakken — je hebt je consumenten of je kanonnenvoer. Zie dat ze allemaal de negers als 'Untermenschen' zien of de blanken als verdorven en afgeleefd en je kunt het gedrag navenant arrangeren.

Hoezeer ervaring en gedrag ook omgezet kunnen worden in kwantitatief verwisselbare eenheden, het schema voor de begrijpelijkheid van groepsstructuren en groepscohesie is toch van een heel andere orde dan het schema dat we gebruiken wanneer we betrekkelijke bestendigheid in fysieke stelsels verklaren. In dat laatste geval voeren we de bestendigheid van een patroon niet terug op de wederzijdse interiorisering van het patroon door wat men kan beschouwen als samenstellende eenheden. De traagheid en vasthoudendheid van menselijke groepen echter, die juist de indruk maken van een ontkenning van de praktijk, zijn in feite het produkt van die praktijk en niet anders. Deze groepsvasthoudendheid kan alleen een instrument voor de mystificatie zijn als men haar houdt voor iets wat tot de 'natuurlijke orde der dingen' behoort. Het ideologisch misbruik van zo'n idee ligt voor de hand. Het is zo duidelijk als wat, dat daarmee de belangen gediend zijn van degenen in wier belang het is dat de mensen geloven dat de status quo tot de „natuurlijke orde“ behoort, van God of door 'natuurlijke' wetten zo verordonneerd. Wat zo onmiddellijk minder voor de hand ligt, maar niet minder verwarring sticht, is dat een kentheoretisch schema dat ontleend is aan natuurlijke stelsels, op menselijke groepen wordt toegepast. De theoretische gedaante dient hier alleen maar om de scheiding tussen praktijk en structuur nog dieper te maken.

De groep wordt een machine. En men vergeet dat het een door mensen vervaardigde machine is, waarbij de machine nou juist die mens is die de machine maakte. Het is heel wat anders dan een door de mensen vervaardigde machine die een eigen bestaan kan leiden. De groep, dat betekent: de mensen zelf die zich opstellen in patronen en lagen, die macht, functies, rollen, rechten, verplichtingen enz. aannemen en toewijzen.

De groep kan geen eenheid worden die volkomen los staat van de mensen, maar mensen kun-

nen wel een kring vormen om andere mensen te omcirkelen. De ruimtelijke en tijdelijke duurzaamheid en starheid worden nimmer een natuurlijk stelsel of een hyperorganisme, ook al kan de fantasie zich ontplooien en kunnen de mensen zich gaan inleven in de fantasiegedachte dat de betrekkelijke duurzaamheid in ruimtetijd van patronen en patronen van patronen nu juist datgene is waarvoor ze moeten leven en sterven.

Het is net alsof we allemaal verkozen te sterven om onze schaduw te verdedigen.

Want de groep kan niets anders zijn dan het veelvoud van de gezichtspunten en handelingen der leden en daar verandert niets aan wanneer, doordat een ieder dit veelvoud als synthese interioriseert, deze synthese van een veelvoud qua ruimte alomtegenwoordig en qua tijd duurzaam wordt.

Het is maar goed dat de mens een sociaal wezen is, gezien de overweldigende complicaties en tegenstrijdigheden van de sociale gebieden waarin hij leven moet. En die worden er niet minder op door de fantastische simplificaties die hier worden aangebracht en waarvan we hierboven enkele aan een onderzoek hebben onderworpen.

Onze samenleving is in meer dan één opzicht een samenleving in meervoud. Ieder individu maakt wel deel uit van een aantal groepen waarvan niet alleen het lidmaatschap steeds weer anders kan zijn, maar ook de manier waarop de eenheid tot stand komt. Iedere groep vergt van de mensen die haar uitmaken een meer of minder radikale gedaanteverwisseling. Denk eens aan de metamorfoses die één iemand op een dag door moet maken, wanneer hij zich van het ene milieu in het andere begeeft — lid van een gezin, een tikkeltje massa-mens, organisatie-functionaris, vriend. Dat zijn niet zo maar verschillende rollen: steeds een heel verleden, een heel heden, een hele toekomst, alle met hun verschillende keuzemogelijkheden en dwangsituaties, verschillende graden van verandering of blijvendheid, verschillende soorten intimiteit en afstand, verschillende reeksen rechten en verplichtingen, verschillende beloften en toezeggingen.

De vermoeide huisvader op kantoor en de vermoeide zakenman thuis getuigen ervan dat mensen niet slechts één stel interne objecten, maar verschillende geïnternaliseerde sociale bestaanswijzen met zich meevoeren van het ene milieu naar het andere, vaak onderling tegenstrijdig.

(Uit: Strategie van de ervaring, p. 71-74)

oorlog

Oorlog is in het begin de verwachting dat men het beter zal krijgen, vervolgens de hoop dat de ander het slechter zal krijgen, dan de genoegdoening dat de ander het ook niet beter heeft en tenslotte de verrassing dat allebei er slechter aan toe zijn.

Karl Kraus